

Filozofie umění, 3. 5. 2022

Přednáška je nahrávána

Barevně zvýrazněná témata se objeví v závěrečném testu

Ontologie: co je um. dílo? o čem mluvíme?

Epistemologie: poznání z umění?

Axiologie: co je na umění hodnotné?

Etika: má umění vztah k morálce?

Lze umění dobře definovat?

Je verdikt o hodnotě díla objektivní, nebo subjektivní?

Co má umění společného s morálkou?

Lze sestavit obecný recept na dobré umělecké dílo?

Je autor objevitel, nebo vynálezce?

Lze dílo interpretovat libovolně?

Lze umění dobře definovat?

„Dobře“ definovat? Definiendum = definiens

S obecnou platností!?

Umění: ontologické definice: standardně mimese a krása, kognitivismus/hédonismus.

Od modernismu (cca 1850) –ismy. „=„ tvrdá pravda

Od 1914 (Eric Hobsbawm: Století extrémů) sociologická definice (George Dickie). „=„ měkká dohoda, koncept, dodekafonie, aleatorika – rezignace na morfologii (krásu).

Není obecně přijímané definice umění. Jinak: lze definovat, ale partikulárně.

Je verdikt o hodnotě díla objektivní, nebo subjektivní?

Hume: O měřítku vkusu – etalon hodnoty. Krása reálně neexistuje. Projektivismus. „Skutečná“ hodnota ale – nějak – přetrvává. Jak je to možné?

Odsouzení k objektivitě: spory?

Důkazní břímě: hodnota, vnitřní hodnota, test času.

Co má umění společného s morálkou?

Filosofie umění začíná Platónovou morální kritikou umění.

Od pol. 19. st., moderna - morální kritika v pozici antikvy, převládá autonomismus.

Morálka/umění:

Jsou umění a morálka autonomní domény, nebo jsou vzájemně spjaty?

Odpovědi:

- 1. Autonomismus (silnější . . . slabší)*
- 2. Eticismus (silnější . . . slabší)*

Eticismus (moralismus)

všechny morální defekty = estetické defekty

Esenciální funkce umění: reprezentace morálních skutků; morální soudy nutnou součástí celkového soudu o hodnotě.

Stupeň hodnoty přímo úměrný důležitosti reprezentovaného morálního obsahu. UD morální fakty reprezentují a předepisují reakce na ně, zasloužené/nezasloužené.

„Manifestace nějakého postoje k dílu spočívá v tom, že dílo předpisuje určité reakce na události, jež popisuje. Pakliže tyto reakce nejsou zasloužené proto, že jsou nemorální, je to pro nás důvod nereagovat předepsaným způsobem. To, že máme důvod nereagovat způsobem, jaký předepisuje dílo, je selháním samotného díla. To, jaké reakce dílo předpisuje, je pro estetiku relevantní. Máme-li tedy důvod nereagovat způsobem, jaký předepisuje dílo, je to estetické selhání toho díla(...) . Čili manifestace morálně špatných postojů předepsaných dílem je estetickým defektem daného díla.“

Berys Gaut: předepisuje-li D (morální) reakci x, ale díky svým (objektivním) vlastnostem x v kompetentním vnímání nevyvolává, pak je D esteticky vadné.

Má-li horor děsit, ale rozesměje, je esteticky vadný. Komédie rozesmutní. (...)

Některé morální postoje nejsou nikdy kladně hodnoceny; jestliže je dílo předepisuje, je esteticky vadné:

Př.: drama předepisuje dojetí; ale tématem je vítězství darebáka – kompetentní reakcí je zlost a beznaděj, ne dojetí.

Illustration
Film-Kurier

Triumph
des
Willems

Radikální autonomismus: morální pojmy nelze na umělecké artefakty vůbec aplikovat.

Silné – někde je morální kritika nutná, máme-li vůbec dílu porozumět: Zločin a trest, Sofiina volba, Sedm statečných. . .

Umírněný autonomismus: lze aplikovat; něco lze kritizovat morálně, ale morální kritika není kritika umělecká; obhajoba uměleckých kvalit Triumfu vůle, odsudek jeho morálních kvalit; morální vady UD nezhoršují, morální klady je nezlepšují: morální kritika irelevantní.

Lze sestavit obecný recept na dobré umělecké dílo?

Ne.

Frank Sibley: Estetické pojmy, supervenience, estetické pojmy logicky (nutně) nevyplývají z mimoestetických.

Auto

tedy Stroj

Zlatý řez

tedy Krása

???

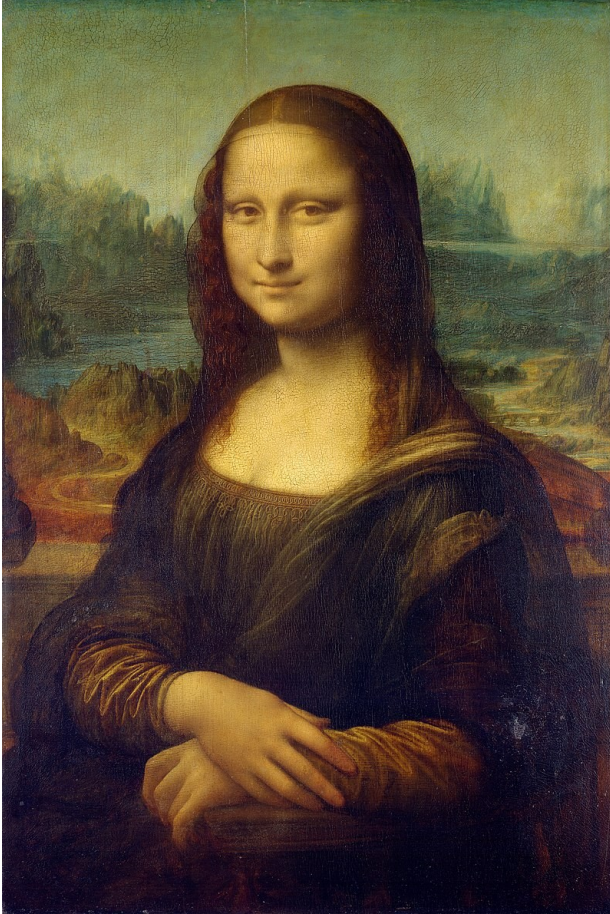
Je autor objevitel, nebo vynálezce?

Ontologie: co je UD?

Konkrétní entita?

Psychická entita?

Abstraktní entita?

Platón: definice; objektivismus = nezávislost

Bolzano: o čem vlastně mluvíme

Kivy: platonismus v hudbě

Bernard Bolzano

Über der Begriff des Schönen

52 / nit v průběhu tohoto pojednání o nejdůležitějších z těchto dosavadních vysvětlení, abych zdůvodnil, proč jsem nezůstal stát u žádného z nich.

Než ale zahájím své zkoumání, považuji za nutné naznačit několik bodů, v nichž by měli moji čtenáři předem sdílet určité názory; neboť v případě, že by se již na nich se mnou nemohli sjednotit, sotva by bylo možno očekávat nějaké dorozumění mezi nimi a mnou v tom, co bude následovat.

1. Jakkoliv rychle a často *měníme a přetváříme své představy* při svém přemýšlení a při myšlení vůbec a jakkoliv často se nám přitom stává, že *přecházíme* od právě vysloveného soudu k jeho přímému opaku — jev, který bychom každopádně mohli nazvat *převrácením svých myšlenek*, a který je do jisté míry nejen neškodný, nýbrž dokonce nevyhnutelný, má-li docházet k opravení a rozmnožení našich poznatků — nemůže být naopak při tom, co označuji jako *věty a pravdy o sobě* nebo jako *objektivní věty a pravdy*, a rovněž při tom, co nazývám *pojmy a představami o sobě* nebo *objektivními pojmy a představami*, o takovém *převrácení* či *proměňování* řeči. Tyto věty *o sobě* neboli v *objektivním* smyslu lze od *subjektivních* či *myšlených* vět a představ (od soudů apod.), jež jsou jejich *jevy* v mysli myslící bytosti, odlišit tak snadno, že znalost tohoto rozdílu nacházíme skutečně u každého člověka; každý mně například rozumí, když řeknu, „že existuje pouze jeden jediný *pojem o sobě*, který označuje ve filozofii slovo *bůh*, že ale existuje nekonečně mnoho ne vždy stejných, spíše více méně odlišných, více méně zřetelně myšlených, zčásti i nesprávných *pojmu* a *představ*, které s tímto slovem spojují jednotliví *lidé*“, přičemž jsem mluvil o pojmu boha nejdřív v *objektivním* a potom v *subjektivním* smyslu. Nicméně lidé až do dnešního dne nečinili nic pro to, aby náležitě osvětlili tento rozdíl, jenž se nám všelijak vnucuje, a zejména aby podrobili zevrubnému zkoumání vlastnosti, které mají věty a představy v *objektivním* smyslu, takže příslušný pokus, který jsem podnikl v prvních dvou svazcích svého Vědosloví, nenašel dosud žádného pokračovatele.¹ Jakmile někdo tento rozdíl pochopí a uzná, pak doufám také uzná, že *myšlené* věty a představy, které se vyskytují v určité době v určitých individuích, sice podléhají změně, mění se a mohou se převrátit i ve svůj opak, že ale se nic takového nemůže stát s větami *o sobě* a jejich součástmi, *pojmy a představami o sobě*, protože ty nejsou naprosto ničím *existujícím* či *jsoucím*, skutečným, a právě proto také nemohou zakoušet žádný druh změny. O nějakém *přechodu jednoho pojmu v jiný* tedy, o nějakém jeho *převrácení* v jeho přímý protiklad, o nějakém *dialektickém pohybu* daných *pojmu* a *představ* nesmíme v žádném případě mluvit, pokud hodláme mluvit o *pojmech a představách v objektivním smyslu*. V přítomném pojednání máme tedy vysvět-

lit pojem *krásna*, a to nikoliv onen subjektivní a ovšem proměnlivý pojem, který jsme my sami s tímto slovem spojovali v různých obdobích svého života, jako děti, mladíci apod., nýbrž ten neměnný pojem, který je tímto slovem označován a má být označován v učebnicích estetiky; máme zde vlastně co činit s určením pojmu *v objektivním smyslu*, který ovšem zároveň musí být — máme-li být s to o něm vyslovovat soudy — přítomen jako jev v naší mysli, tj. jako subjektivní pojem. Ten pojem tedy, o kterém zde máme mluvit, který máme vysvětlit, tzn. který máme rozložit (je-li složený) v jeho části, je *pojmem o sobě*; nesmíme tudíž mluvit o nějakém jeho pohybu, o nějakém jeho náhlém převrácení v jeho přímý protiklad a o ničem podobném.

2. Chceme-li se při svém vlastním přemýšlení pokud možno varovat bloudění a nezavinit sami při sdílení svých myšlenek jiným, že nás pochopí nesprávně a budou námi spíše zmateni než poučeni, musíme si učinit zásadou, že nepoužijeme nikdy téhož slova jednou v tomto, podruhé v nějakém jiném významu, tzn. že jim nebudeme označovat hned ten, hned onen pojem. A právě proto budeme muset podat ke každému svému *slovu*, nebo spíše *pojmu*, jež toto slovo označuje, jen jedno jediné *vysvětlení* neboli *definici*. Musím proto prohlásit za zlořád, když mnozí filozofové, zvláště v novější době, vytyčují *několik definic* jednoho a téhož *pojmu* či *slova* a když — podobně jako to činí I. H. Fichte s pojmem *absolutna* — označují své pozdější vysvětlení vždy za *bohatší* než dřívější nebo první jako vyplývající z jednoho, druhé jako vyplývající z jiného *hlediska*. Není to, jak říkají, jeden a týž pojem, nýbrž je to — neliší-li se daná vysvětlení pouze v nějakém náhodném výraze nebo ve své větší či menší zevrubnosti, tzn. jenom v tom, že v jedné definici jsou udány jen ty nejbližší, v druhé i některé vzdálenější součásti — *několik* pojmů, které by zde chtěli označovat jedním a týmž slovem, a to takovým způsobem, že to musí nutně vyvolávat zmatek. Neboť předpokládáme-li nejpříznivější případ, k němuž zde ale nemůže dojít, že totiž vysvětlení, která nám jsou postupně předkládána, představují pojmy, které nazýváme *záměnnými* neboli *rovnomocnými*, tzn. pojmy, které zahrnují tytéž předměty, pak jsou to přece pořád ještě *různé* pojmy a má to své nevýhody, když je směšujeme a považujeme za totožné, místo abychom měli neustále v patrnosti jejich vnitřní, často velmi podstatné rozdíly. Tak třeba v matematice — abych to, co bylo právě řečeno, vysvětlil na postupu ve vědě považované pro její přesnost po tisíciletí za příkladnou a za nedostižený, ano často dokonce za nedostižitelný vzor pro jiné vědy — si nikdo nedovolí prohlašovat rovnomocné pojmy, jako například pojem čtyřúhelníku se *stejně dlouhými* stranami a pojem čtyřúhelníku

Bolzano: kritérium identity (platonismus: není entity bez identity, strukturalismus)

Krása - entita abstraktní, objektivní = platónská

Peter Kivy: Platonismus v hudbě: několik argumentů pro

Ockhamova břitva: Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem.

Jsoucná se nemají rozmnožovat, není-li to nutné.

type – token.

Co je společné pro partituru X, koncertní provedení X, nebo X na CD ...? Struktura: abstrahováno od nahodilých vlastností konkrétních instancí.

UD ≠ token (identita?);

UD = type.

Instance typu X – tokeny x typu X.

Kritérium identity – onus probandi (empirie, intuice).

1. *Všechna díla = typy.*
  2. *Všechny typy = abstraktní.*
  3. *Nic, co je abstraktní, nemůže mít smyslové vlastnosti.*
  4. *Hudební díla jsou slyšitelná.*
- ∴ Díla ≠ typy.*

Kivy: „... pokud prohlásíme např. „Lev má hřívu“ (...) nemáme za to, že hřívu mají „logické“ entity.

Když řekneme, že „Haydnova 49. symfonie je vášnivá“, pak každá dobře utvořená instance této skladby – tj. její provedení – je vášnivá. Co víc: říkáme i to, že je-li toto dílo (druh či obecnina) právě takové, pak jejími hodnověrnými instancemi jsou pouze vášnivá provedení. Takto tedy říkáme něco o díle (chápaném jako obecnina či druh): jako o obecnině či druhu o něm predikujeme vášnivost, třebaže netvrdíme, že vlastnost vašeň lze slyšet.

(...) slyšet provedení symfonie znamená slyšet tu symfonii: znamená to slyšet právě toto dílo, ne jakéhosi zástupce. Provedení je instancí díla, ne jeho náhražkou (...).“

Autor je objevitel (charakteristické pro platonismus v umění)

type / token: kritéria identity

1. identita X jako typu: 2 entity jsou X, mají-li totožnou strukturu

2. identita tokenů a typu X: a je instancí X, je-li správným smyslovým provedením X

Kognitivismus:

*hodnota díla je přímo úměrná míře poznání,
které skýtá.*

Kognitivní skepticismus, Jeremy Stolnitz: argument o kognitivní trivialitě

1. Poznatek z četby Zločinu a trestu: svědomí za každý zločin požaduje trest.

Tedy že svědomí za každý zločin požaduje trest, jsme věděli před četbou Zločinu a trestu.

Obecně:

1. Každý lit. příběh x skýtá poznatek, že P .

2. Že P , víme vždy před četbou x .

5. Literatura jen potvrzuje již známé.

Tedy literatura je kognitivně triviální.

- *Umění může předat praktické vědění, jak dosáhnout určitých věcí: jak se tříbením emocí cítit náležitě, zvětšit naši imaginativní kapacitu, a tak porozumět druhým, rozvrhovat vlastní život. Výtvarné umění nás může naučit, jak nahlížet svět tím, že objevuje dříve přehlížené aspekty*
- *Umění může naučit jedinečným způsobem rozeznávat důležitost událostí, naučit nalézt smysl v událostech, v nichž jsme dříve smysl nenalezali. John Stuart Mill našel smysl svého života v četbě Wordsworthovy poezie.*
- *Literatura skýtá určité filozofické poznání morálních pojmů, např. soucit. Pro pochopení životních situací potřebujeme určitou morální vizi, kterou skýtá pouze literatura: dobrá literatura funguje jako filozofická kazuistika.*

Jakou má umění konkurenční hodnotu?

*Hédonismus: hodnota UD přímo úměrná
potěšení*

Obecně, etika a estetika: hledání vnitřní hodnoty

Ludwig Wittgenstein: Tractatus logico-philosophicus (7 rozvinutých vět)

Existuje ovšem nevyslovitelné. To se ukazuje, je to mystično (6.522).

Smysl světa musí spočívat vně něj; (...) Ve světě žádná hodnota není – a i kdyby byla, pak by neměla žádnou hodnotu. Je-li nějaká hodnota, která má hodnotu, pak se musí nacházet vně všeho dění a faktického bytí. Neboť všechno dění a faktické bytí je nahodilé. Co je činí nenáhodným, se nemůže nacházet ve světě, neboť jinak by to bylo náhodné. Musí se to nacházet vně světa (6.41).

*Je jasné, že etika se nedá vyslovit. Etika je transcendentální. (**Etika a estetika jsou jedním.**) (6.421). Řešení záhady života v prostoru a čase se nachází vně prostoru a času (...). (6.4312).*

Existuje ovšem nevyslovitelné. To se ukazuje, je to mystično. (6.522)

Heidegger: aletheia - brána tajemného ve vrcholech umění

Z temného rozevření sešlapaného vnitřku bot civí námaha dělníkova kroku. V bytelné tíži bot je soustředěna houževnatost pomalé chůze do daleka se táhnoucími a stále stejnými brázdami pole, nad nímž fičí ostrý vítr. Na kůži lpí vlhkost a sytost půdy. Pod podrážkami se vleče osamělost polní cesty sklánějící se večerem. V botách, v tomto náčiní, zachvívá se mlčenlivý jásot země, její tichý dar zrajícího zrna i její neobjasněné sebeodpírání v pustém úhoru zimního pole. Bez nářku proniká tímto náčiním starost ...

Lze dílo interpretovat libovolně?

Nikoli.

Interpretace vedena „sémantikou“ díla.

Alegorie, analogie, moralita, symbolika.

Vesměs nikoli doslovnost.

Obtíž se stanovením kladného kritéria, menší s negativním.

Děkuji za pozornost

